

Popis reprezentativní knihy – tzv. Quick Scan

Zpracovala: Miroslava Smolíková

Irena Dousková / Hrdý Budžes / 1998 / úroveň 4

Úvodní poznámky:

Bestseller *Hrdý Budžes*, který Ireně Douskové, prozaičce a básnířce, vyšel roku 1998, se proslavil také díky zpracování režiséra Jana Borny v divadle Bez zábradlí, v němž osmiletou Helenku Freisteinovou-Součkovou hraje třicetiletá Bára Hrzánová. Na dramatizaci se podílela sama autorka. Dílo se roku 2006 dočkalo pokračování *Oněgin byl Rusák*, které se také odehrává v době normalizace, ale Helenka už je v posledním ročníku gymnázia. V roce 2011 vyšel další díl *Darda*, který sleduje Helenku jako matku dvou dětí po roce 1989. Nakonec tedy jde o volně navazující trilogii. Stěžejní jsou v prvním dílu *Hrdý Budžes* dva motivy, a sice dětství a vztah dítě-rodice, a potom socialistická společnost a konflikt člověka s ní. Jde o jednu z reflexí doby mladým hrdinou, o tragikomickou mozaiku doby, její šedi a absurdity.

Dimenze	Ukazatel	Popis (komplikující faktory)
---------	----------	------------------------------

<i>Základní požadavek upoutat</i>	Čas	166 stran, 20 kapitol, bez ilustrací
	Zájmy	Žáci se mohou identifikovat s tématy: 1. vztah rodiče-dítě a vzájemné nepochopení – rodiče si nepamatují dětství, na vše se dívají dospělými očima, vše je podle nich zlobení, Helenka má neustále „průšvihy“ + navíc rodiče dítěti říkají poloviční pravdy (plození dětí, situace v práci, existenční starosti); 2. šikana – Helenku děti šikají a posmívají se jí, protože je „tlustá“, nemá kamarády. Pro žáky cílové skupiny 12-15 let a více bude ale těžké se s Helenkou identifikovat, protože je mladší než oni, má dětské starosti, na svět se dívá naivními očima, čemuž odpovídá i styl jejího monologu. Přestože díky Helenčině naivitě vychází najedno absurdita doby, čtenáři k ní budou mít daleko. Nelze předpokládat, že je budou zajímat dobové reálie, které při četbě hledá dospělý čtenář.
	Čtenářská zkušenost	Čtenář by si měl uvědomovat formu vnitřního monologu a k textu tak přistupovat, stejně tak k nedělovosti a každodenním událostem. Kombinace jednoduchého jazyka a dětského pohledu na svět, který je až příliš naivní, by mohla být pro žáka ve věku 12-15 let překážkou. Od žáků bude vyžadovat mnoho odhodlání knihu dočíst, doporučila bych ji nejdříve od 15 let, domnívám se ale, že žáci k postavě nepřilnou a její dětské starosti pro ně nebudou zajímavé, Helenka by musela být starší.
	Všeobecné znalosti	Text vyžaduje znalost dobových reálií – Lenin, Velká říjnová revoluce, nacismus, holokaust, 2. světová válka, osvobození Ruskem, rok 1968 a obsazení Prahy, G. Husák, socialismus, komunisté, příjem do strany, kádrové posudky, emigrace, spartakiády, JZD, hornictví. Text také vyžaduje schopnost psychologicky analyzovat jednání postav a vztah rodič-dítě.
	Oborově specifické znalosti a zkušenosti	Text nepočítá se znalostí literární historie, spíše se zkušenostmi v oblasti literární teorie (žák by se měl setkat s vnitřním monologem a nedělovým vyprávěním, s jejich potenciálem v literatuře).

<i>Obeznamenost s literárním stylem</i>	Slovní zásoba	Text nevyžaduje žádné specifické jazykové znalosti či dovednosti.
	Větné konstrukce	Text částečně simuluje mluvený projev. Dlouhá souvětí mají složitější strukturu, bývají v nich vložené věty vysvětlovací, které komentují událost nebo ji vztahují k minulé události, prolínají se tak v nich různé časové linie. Celkově ale text není nadmíru složitý. Je členěn na uzavřené kapitoly (20) s charakterizujícím názvem, což čtenáři usnadňuje orientaci v něm i jeho dočasné odložení.
	Stylistika	Jazyk textu je konvenční, pouze příležitostně se postavy vyjadřují „záhadně“ a opisem se vyhýbají přímému sdělení a tomu, co nemohou „říct naplno“, ať už kvůli politické situaci anebo Helenčině mládí.
<i>Obeznamenost s literárními postupy</i>	Děj	Text není dramatický, jde o popis každodenních (rodinných, školních a osobních) starostí Helenky. Drama její rodiny i ostatních postav a jejich konflikty se socialistickým režimem jsou skryty v pozadí a pojaty z jejího „naivního“ pohledu. Vypjatější situace nastanou až v závěru knihy, jde o hádky Helenčiny matky a babičky a poté o zranění Helenčiny matky.
	Časový sled	Text je složitý z hlediska orientování v rodinných vztazích, zvláště u vzdálenějšího příbuzenstva. Nejsou v něm ale časové posuny, vyprávění je chronologické.

Dějové linie

Text není z tohoto hlediska nijak náročný, dějová linie u Helenky je jen jedna, vedlejších postav je ale mnoho a vztahy mezi nimi není snadné sledovat.

Perspektiva

Text nabízí pouze Helenčinu perspektivu, není tedy náročný z hlediska jejich střídání. Helenka je vypravěč nespolehlivý, vzhledem k jejímu věku a dětskému pohledu na svět si toto čtenář uvědomuje a žáci s tím mohou pracovat.

Smysl

Text neobsahuje složité metafory, pouze odkazy na dobové reálie (viz výše), které musí čtenář znát, jinak nebude textu plně rozumět. Ve vztahu k nim se potom výjimečně objeví ironie. Některé postavy skutečnosti, které nechtějí říct přímo, pouze naznačují nebo opisují, čtenáři je ovšem smysl jasný.

Obeznamenost s literárními postavami	Charakter postav	Helenka Freisteinová je osmiletá holčička, která vypráví o svém životě formou vnitřního monologu. Přestože se jmenuje podle židovského otce, nechává si říkat příjmením své matky, a sice Součková. Je vnímavá, citlivá, zvědavá, má ráda divadlo, Prahu a sochařství a malířství, kterým se věnuje. Často se dostává do „průšvihů“, které jsou způsobeny nepochopením ze strany rodičů nebo jiných postav. Helenka nemá mnoho přátel, děti ji šikanují, protože je tlustá (říkají jí Mobydyk), ale také kvůli její rodině. Kačenka Součková je matka Helenky, ta jí ovšem říká <i>Kačenko</i>, což v románu není vysvětleno. Je to herečka v divadle v Ničíně, která odmítá spolupracovat se socialistickým režimem, načež je méně obsazována, až přichází o práci a prohrává i soudní spor s divadlem. Kačenka je impulzivní a křehká, bojuje za spravedlnost, špatně nese ústrky vůči sobě i Helence, ke konci knihy kouří a opíjí se. Pepa Brďoch je partner Kačenky, nevlastní otec Helenky a otec dvouletého Pepíčka, rovněž herec v divadle v Ničíně. Je to střízlivý a rozumný člověk. Kačenčin otec dědeček František je hodný a milý člověk, bývalý ředitel školy, teď správce místní knihovny, kterého mají všichni rádi, včetně Helenky. Jeho ženu Helenka označuje jen <i>babička</i> a nedává jí jméno, je typická babička za plotnou, ale také klevetí, pomlouvá a pletichaří a dědeček s ní nic nezmůže. Freistein je Helenčin židovský otec, který emigroval do Ameriky a Helenka ho nikdy nepoznala. V románu se projeví až na konci vlastním hlasem, když Helenka najde jeho dopis babičce, který způsobí velkou hádku mezi Kačenkou a babičkou. Komplikovanou postavou z hlediska motivů jednání je babička, o které toho víme příliš málo (Helenka toho ví málo), abychom mohli soudit její jednání. Ostatní postavy jsou charakterizovány většinou přímo, kdy Helenka o jejich vlastnosti přímo jmenuje, nebo nepřímo prostřednictvím situací, do nichž se dostávají. Charakter postav se nemění, ani ony se nevyvíjí. Výjimkou je Helenka, která v závěru knihy zjistí, že neexistuje Mikuláš, Ježíšek ani Hrdý Budžes, k němuž se jako ke vzoru uchýlovala, když potřebovala statečnost. V závěru potom převezme iniciativu a vstoupí do světa dospělých tím, že prokáže pochopení situace (telefonát před Andreou).
--	------------------	--

Počet	Hlavní postavou románu je Helenka Freisteinová, důležitými vedlejšími postavami jsou: matka Kačenka, otec Pepa, bratr Pepíček, dědeček František a babička, herečka Andrea, vlastní otec Karel Freistein. Text oplývá velkým množstvím epizodních postav, je těžké se mezi nimi orientovat, nejvýznamnější z nich je p. učitelka Freimanová, která Helenku učí soukromě němčinu.
Vztahy	Text vyžaduje analýzu jednání postav, a to především psychologickou a sociologickou. Jde o vztahy: 1. Helenka – rodiče obecně. <i>Otázky porozumění.</i> 2. Vztah Helenka – maminka. <i>Proč Helenka říká mamince Kačenko?</i> 2. Trojúhelník Helenka – Freistein – Pepa. <i>Proč se Helenka nezajímá o Freisteina a upřednostňuje nevlastního otce Pepu?</i> 4. Trojúhelník Kačenka – babička – Freistein. <i>Proč má babička raději Freisteina než Pepu? Proč mu píše dopisy o špatné výchově Helenky a pomlouvá dceru?</i> 5. Vztah Kačenka – Andrea. <i>Proč Andrea změnila chování vůči Kačence?</i> 6. Vztah Kačenka – společnost. <i>Proč se Kačenka chová tak, jak se chová?</i> 7. Vztah Helenka – kamarádi. <i>Jak se Helenka vyrovnává se šikanou? Jak to souvisí s názvem knihy?</i>
